

LUND UNIVERSITY

Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning

Kjellberg, Anders

Published in:
Avtalsrörelsen och lönebildningen 2022

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Kjellberg, A. (2023). Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning. I *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2022: Medlingsinstitutets årsrapport* (s. 148-160). (Medlingsinstitutets årsrapporter). Medlingsinstitutet.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

15. Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning

Andelen anställda som omfattas av kollektivavtal ligger sedan flera år på omkring 90 procent. Ungefär lika hög är organisationsgraden bland arbetsgivarna om man mäter den som andelen anställda med en arbetsgivare som är med i en arbetsgivarorganisation.¹ Den fackliga organisationsgraden har stabiliserats på närmare 70 procent, men med ökade skillnader mellan tjänstemän och arbetare. Fyra av tio arbetare är i dag utan fackligt medlemskap.

Kollektivavtalen har en central roll i den svenska arbetsmarknadsmodellen. Nio av tio anställda i Sverige omfattas av kollektivavtal eftersom arbetsgivare med kollektivavtal måste tillämpa dem på alla sina anställda. Avgörande för kollektivavtalens starka ställning i Sverige är att både anställda och arbetsgivare i betydande utsträckning är organiserade.

Den fackliga organisationsgraden är lägre i dag jämfört med 1990-talets mitt. Sverige är dock fortfarande, tillsammans med en grupp av nordiska länder, ett av de länder som har högst facklig organisationsgrad i världen. Närmare 70 procent av de anställda i Sverige är medlemmar i en facklig organisation, i Danmark och Finland omkring 60–65 procent. Även om den genomsnittliga organisationsgraden under senare år inte har förändrats särskilt mycket i Sverige (70 procent 2011–2014, 69 procent 2015–2017, 68 procent 2018–2019, återigen 69 procent 2020 och 70 procent 2021) kan en tydlig skillnad konstateras mellan arbetare och tjänstemän. Den nedåtgående trend i andelen fackligt anslutna som förekommer hos arbetarna uteblev under åren 2009–2016 hos tjänstemännen bland vilka i stället en mindre uppgång inträffade. Under 2017 och 2018 sjönk dock både arbetarnas och tjänstemännens organisationsgrad.² År 2019 var organisationsgraden för arbetare oförändrad medan den sjönk till 72 procent bland tjänstemännen. Under "coronaåret" 2020 steg arbetarnas organisationsgrad till 61 procent och tjänstemännens till 73 procent. Under 2021 steg både arbetarnas och tjänstemännens organisationsgrad, närmare bestämt till 62 respektive 74 procent. Under 2022 sjönk andelen fackligt anslutna arbetare från 62 till 59 procent, enligt preliminära siffror, medan tjänstemännens organisationsgrad var oförändrad 74 procent. Den genomsnittliga organisationsgraden (arbetare och tjänstemän) minskade under 2022 från 70 till 69 procent enligt preliminära data.

¹ Att kollektivavtalens täckningsgrad och arbetsgivarernas organisationsgrad är nästan densamma trots att hängavtalen (med oorganiserade arbetsgivare) adderas till arbetsgivarorganisationernas kollektivavtal vid beräkandet av kollektivavtalens täckningsgrad förklaras av att inte alla anställda i Svenskt Näringslivs medlemsföretag är "inkopplade" på kollektivavtal. Det gäller främst Svensk Handel, flera Almegaförbund och Svenska Flygbranschen. Hösten 2021 var det efter omräkning från årsanställda till individer sammanlagt drygt 61 000 anställda i Svenskt Näringslivs arbetsgivarorganisationer som inte omfattades av kollektivavtal.

² Mellan 2017 och 2018 var tjänstemännens organisationsgrad mätt i hela procentenheter oförändrad 73 procent (tabell 15.4B). Om en decimal tas med skedde dock en nedgång från 73,3 procent 2017 till 72,5 2018, det vill säga med 0,8 procentenheter (vilket avrundat blir en procentenhet). Räknat på detta sätt var nedgången densamma som bland arbetarna (från 61,1 procent 2017 till 60,3 procent 2018). Mellan 2018 och 2019 skedde räknat med en decimal endast små förändringar: minus 0,2 procentenhet bland arbetarna (till 60,1 procent) och minus 0,3 enhet hos tjänstemännen (till 72,2 procent). Avrundat till hela procent blev det ändå en nedgång från 73 procent till 72 procent hos tjänstemännen. Mellan 2019 och 2020 steg organisationsgraden bland arbetare från 60,1 till 60,8 procent, det vill säga med en procentenhet antingen man räknar med hela procent (från 60 till 61 procent) eller med procentenheter (plus 0,7 procentenhet, vilket avrundat blir en procentenhet). Bland tjänstemännen ökade organisationsgraden från 72,2 procent 2019 till 73,2 procent 2020, det vill säga med en hel procentenhet hur man än räknar. Under 2021 ökade organisationsgraden bland arbetare från 60,8 till 61,8 procent och bland tjänstemännen från 73,2 till 74,0 procent eller med 1,0 respektive 0,7 procentenheter, vilket avrundat betyder en procentenhet i båda fallen.

Av stor betydelse för kollektivavtalens täckningsgrad är hur väl organiserade arbetsgivarna är. Till skillnad från de fackliga organisationerna har arbetsgivarorganisationerna inte tappat mark de senaste tjugo åren.

Sverige avviker här markant från till exempel Tyskland, där såväl arbetsgivarnas organisationsgrad som kollektivavtalens utbredning och den fackliga anslutningen minskat under en längre tidsperiod (se **tabell 15.5**).

15.1 Kollektivavtalens täckningsgrad³

En beräkning avseende 2021 visar att 88 procent av löntagarna i åldern 16–64 år omfattades av kollektivavtal (inklusive så kallade hängavtal⁴), se **tabell 15.1**. Det var praktiskt taget detsamma de tjugo föregående åren, även om en viss nedgång inträffade mellan 2020 och 2021.

Inom privat sektor omfattade kollektivavtalen 1995–2021 cirka 82–85 procent av de anställda, men flera brott i tidsserien gör att man inte bör dra alltför långtgående slutsatser. Inom offentlig sektor täcks samtliga anställda av kollektivavtal. Mellan 2020 och 2021 sjönk enligt **tabell 15.1** kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor från 85 till 82 procent och på arbetsmarknaden i dess helhet från 90 till 88 procent. I verkligheten är nedgången dock inte lika stor som den ser ut att vara. En stor del av förklaringen till att andelen anställda som täcks av kollektivavtal är lägre 2021 än 2020 hänger samman med förbättrad statistik från Svenskt Näringsliv, närmare bestämt att det i sju förbund som både är arbetsgivar- och branschförbund nu blivit möjligt att räkna bort företagen som endast är med i branschdelen av förbunden. Utan denna justering hade kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor 2021 blivit cirka 84 procent i stället för 82 procent, som emellertid är den mest korrekta siffran. För arbetsmarknaden i dess helhet hade täckningsgraden blivit 89 procent och inte de 88 procent som redovisas i **tabell 15.1**.

³ För en närmare redogörelse av hur beräkningar gjorts se Anders Kjellberg: "Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund" Lunds universitet 2023.

⁴ Bäst kännedom om antalet företag med hängavtal har fackförbunden eftersom det är dessa som tecknar hängavtalen med de enskilda företagen. Sedan Svenska Byggnadsarbetareförbundet utvecklat sitt datasystem är statistiken numera tämligen fullständig. En sammanställning avseende 2020/2021 visar att LO-förbunden står i en klass för sig vad gäller hängavtalens frekvens. På LO-sidan omfattar hängavtalen inom industrin ca 7 100 företag, inom byggbranschen ca 10 300 samt inom den privata tjänstesektorn (inklusive handeln) ca 13 300 företag. Det betyder att LO-förbunden har hängavtal med ca 30 700 företag. Därtill kommer ca 3 300 företag som har hängavtal med tjänstemannafack. Totalt sett blir det ca 34 000 företag med hängavtal. Den verkliga siffran är lägre eftersom ett företag kan ha hängavtal med flera fackförbund. Vidare redovisar några förbund arbetsställen i stället för företag (ett företag kan ha flera arbetsställen). Dessutom saknar en del av företagen med hängavtal anställda. En grov uppskattning ger vid handen att högst omkring 30 000 företag med anställda har hängavtal. Det är väsentligt färre än de 63 700 företagen med anställda som tillhör en arbetsgivarorganisation (se fördjupningsruta nedan). De flesta företagen med hängavtal är mycket små. Det förklarar att hängavtalen vid slutet av år 2021 endast svarade för knappt fyra procentenheter av kollektivavtalens totalt 82-procentiga täckningsgrad i privat sektor.

TABELL 15.1 Andel anställda efter sektor, i procent, som täcks av kollektivavtal

Sektor	1995:1	1995:2	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Privat	90	84	81	84	83	/ 82	/ 84	85	84	84
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	94	90	88	89	89	/ 88	/ 90	90	89	89
Sektor	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Privat	85	84	85	85	84	/ 83	83	85	85	/ 82
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	90	89	90	90	90	/ 89	90	90	90	/ 88

Anmärkning: 1995:2 avser en reviderad uppskattning av hängavtalens omfattning (se årsrapporten för 2020).

Källa: Anders Kjellberg, Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet (2023).

15.2 Fack och arbetsgivare: utveckling av organisationsgraden⁵

Den fackliga organisationsgraden är lägre i dag jämfört med 1990-talets mitt (**tabell 15.2**). Bland privatanställda sjönk den fackliga organisationsgraden mellan 2006 och 2008 från 71 till 65 procent (årsgenomsnitt). Även den totala fackanslutningen sjönk med sex procentenheter eller från 77 procent 2006 till 71 procent 2008. Därefter har en stabilisering ägt rum. Men sett ur ett internationellt perspektiv är organisationsgraden fortfarande mycket hög i Sverige.

Till skillnad från den fackliga anslutningen har arbetsgivarnas organisationsgrad varit relativt stabil de senaste tjugo åren, om man som mått använder andelen anställda i företag och verksamheter som är anslutna till en arbetsgivarorganisation (**tabell 15.2**). En konsekvens är att arbetsgivarnas organisationsgrad i både privat sektor och totalt sett numera är avsevärt högre än den fackliga organisationsgraden. År 2021 arbetade 81 procent av alla privatanställda i företag som var anslutna till en arbetsgivarorganisation. Andelen fackligt anslutna i privat sektor var samma år 65 procent. År 2000 låg den fackliga organisationsgraden bland privatanställda på ungefär samma nivå som arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor (74 respektive 75 procent). Även på arbetsmarknaden i dess helhet var organisationsgraden år 2000 nästan densamma hos facken (81 procent) och arbetsgivarna (83 procent), men därefter har en skillnad uppstått. År 2021 var organisationsgraden för arbetsgivarna 17 procentenheter högre än för löntagarna. Fackmedlemmarna utgjorde detta år 70 procent av alla anställda medan de till en arbetsgivarorganisation anslutna företagen och verksamheterna omfattade 87 procent av samtliga anställda. Nedgången i arbetsgivarnas organisationsgrad mellan 2020 och 2021 från 89 till 87 procent hade inte blivit lika stor utan den förbättrade statistik från Svenskt Näringsliv (SN) som föreligger för år 2021 och som omtalas i anslutning till **tabell 15.1**. Utan exkluderingen av de företag som endast tillhör branschdelen, och inte arbetsgivardelen, av några SN-förbund hade arbetsgivarnas organisationsgrad blivit 82 procent i privat sektor och inklusive offentlig sektor 88 procent. De siffror som redovisas i **tabell 15.2** är dock de mest korrekta.

⁵ Tecknet i tabellen / markerar brott i serie till följd av förändrad beräkningsmetod – se Anders Kjellberg: "Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund" Lunds universitet 2023 (appendix). Till de sammanlagt cirka 106 000 individerna under hängavtal 2021 (93 000 arbetare och 13 000 tjänstemän) tillkommer under reguljära kollektivavtal 2 316 000 individer i privat sektor och 1 442 800 i offentlig sektor eller totalt 3 864 800 individer (16–64 år inklusive hängavtal). Antalet anställda i Sverige (privat + offentlig sektor) enligt AKU 4:e kvartalet 2021 var 4 386 900 (16–64 år).

TABELL 15.2 Andel anställda, i procent, som tillhör fackföreningar respektive täcks av arbetsgivarorganisationer

Facklig organisationsgrad										
Sektor	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Privat	78	74	72	71	68	65	65	65	65	65
Offentlig	94	92	89	88	86	84	84	85	83	83
Alla	85	81	78	77	73	71	71	71	70	70
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Privat	65	64	64	64	64	63	63	64	65	
Offentlig	83	82	81	80	79	79	79	79	80	
Alla	70	70	69	69	69	68	68	69	70	
Andel anställda hos arbetsgivare anslutna till arbetsgivarorganisationer										
Sektor	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Privat	77	75	78	77	77	/ 80	81	80	80	81
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	86	83	86	85	84	/ 87	88	87	86	87
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
Privat	80	82	82	82	82	83	82	83	/ 81	
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	
Alla	87	88	88	88	88	90	88	89	/ 87	

Källa: se tabell 15.1.

Fördjupning: Ett alternativt sätt att beräkna arbetsgivarnas organisationsgrad

Ett alternativt sätt att beräkna arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor är att dividera antalet medlemmar i arbetsgivarorganisationer med antalet företag i privat sektor som i SCB:s företagsregister har minst en anställd. Eftersom det i aktiebolag med endast en anställd i regel är ägaren själv som är den anställda finns det anledning att exkludera dessa företag, som i november 2021 svarade för 103 900 av de totalt 323 100 företagen med minst en anställd. Genom att dividera de 63 700 organiserade företagen med anställda år 2021 med de totalt 219 200 arbetsgivarna (323 100 minus 103 900) fås en organisationsgrad på 29 procent. Eftersom ägaren inte alltid är den anställda i aktiebolag med en anställd är den verkliga organisationsgraden något lägre än 29 procent. Det innebär en nedgång med en procentenhet sedan föregående år.

Andelen fackligt anslutna anställda har sjunkit sedan mitten av 1990-talet och allra mest bland de unga (**tabell 15.3**). Sedan 2010 har nedgången dock huvudsakligen varit koncentrerad till de medelålders och äldre medan en viss återhämtning skett i åldern 16–24 år och i viss mån också bland 25–29-åringar, i det senare fallet efter en nedgång mellan 2010 och 2012. Under år 2020 steg organisationsgraden mest hos de unga, vilket sannolikt hänger samman med att det var många i den åldersgruppen som hade tidsbegränsade anställningar och som förlorade jobbet under covid19-pandemin. Året därpå (2021) var uppgången störst hos de yngsta (16-24 år) och de äldsta (45-64 år). Under 2022 förefaller organisationsgraden ha minskat mest i de yngre åldersgrupperna enligt preliminära siffror.

TABELL 15.3 Facklig organisationsgrad 2006–2022, i procent

Ålder	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
16-24 år	46	40	36	35	34	34	36	36	35	35
25-29 år	68	64	61	59	60	58	57	58	58	59
Summa 16-29 år	58	53	49	48	48	47	47	47	47	48
30-44 år	77	74	72	72	73	72	71	71	71	70
45-64 år	85	82	81	80	80	80	80	80	80	79
Summa 16-64 år	77	73	71	71	71	70	70	70	70	69
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 kv 1-3	2022 kv 1-3	2006- 2021	2021- 2022
16-24 år	36	37	36	35	37	39	40	36	-8	*
25-29 år	59	59	58	58	60	61	61	58	-6	-3
Summa 16-29 år	49	49	49	49	51	52	53	49	-4	*
30-44 år	70	69	68	68	69	69	69	68	-8	-1
45-64 år	79	78	77	76	76	78	78	78	-7	0
Summa 16-64 år	69	69	68	68	69	70	70	69	-7	-1

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2021 avviker från årsgenomsnittet 2021.

Anmärkning: Anställda årsgenomsnitt (AKU, SCB). Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade.

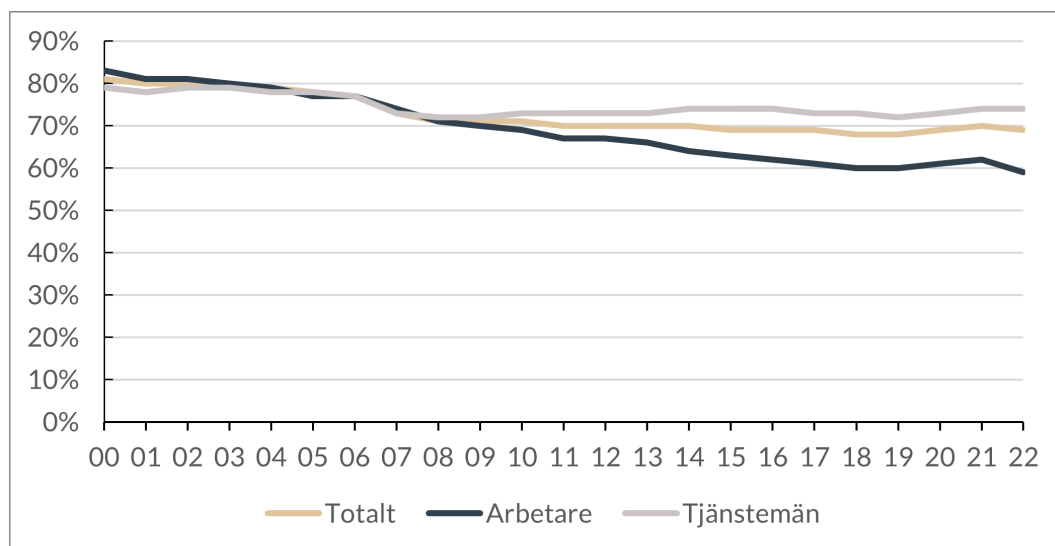
Källa: Se tabell 15.1.

15.3 Olika utveckling av organisationsgraden

Tre av fyra anställda i åldern 16–24 år har i dag ett arbetaryrke. Många av dem finns i de privata tjänstenäringarna där den fackliga organisationsgraden är lägre än i industrin och den offentliga sektorn (**tabell 15.4**). Därtill kommer att nedgången i den fackliga organisationsgraden bland arbetare var kraftigare i dessa näringar (minus åtta procentenheter mellan 2006 och 2008) än inom industrin (minus tre enheter) eller offentlig sektor (minus fyra enheter). Mellan 2006 och 2008 sjönk andelen fackligt anslutna arbetare från 77 till 71 procent (**diagram 15.1**). Till skillnad från bland tjänstemännen fortsatte nedgången bland arbetarna till 60 procent 2018 och 2019. År 2020 skedde en vändning uppåt till 61 procent fackligt anslutna arbetare. Andelen fackligt anslutna tjänstemän var samma år 73 procent, vilket precis som bland arbetarna innebär en uppgång med en procentenhet. Även under 2021 steg såväl arbetarnas som tjänstemännens organisationsgrad med en enhet (till 62 respektive 74 procent).

Den genomsnittliga organisationsgraden för anställda (arbetare och tjänstemän) sjönk från 70 procent 2014 till 69 procent 2016–2017 och 68 procent 2018–2019 varefter en ökning skett till 69 procent 2020 och 70 procent 2021.⁶ Enligt preliminära siffror för 2022 har organisationsgraden minskat till 69 procent.

DIAGRAM 15.1 Organisationsgrad för arbetare och tjänstemän år 2000–2022

Källa: Anders Kjellberg, Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet (2023).

Sedan 2006 har andelen fackligt anslutna bland privatanställda gått ned bland arbetare (minus sexton procentenheter vid en jämförelse mellan 2006 och 2021) medan den ökat något bland tjänstemän (en procentenhet). Som en följd av detta är tjänstemännens organisationsgrad inom privat sektor i dag högre än arbetarnas (70 respektive 58 procent) medan det var tvärtom år 2006 (69 respektive 74 procent). Om heltidsstuderande som arbetar vid sidan av studierna inkluderas blir arbetarnas organisationsgrad inom privat sektor 55 procent 2021. Räknat på detta sätt var således drygt fyra av tio privatanställda arbetare inte fackligt anslutna 2021. Tillgänglig statistik tyder på att det var så också år 2022.

⁶ För en närmare redogörelse av hur beräkningar gjorts se Anders Kjellberg: "Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund" Lunds universitet 2023.

TABELL 15.4A Facklig organisationsgrad för arbetare, i procent, per bransch och sektor 2006–2022

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Industri m.m.	84	81	81	81	79	78	78	77	76	76
Byggverksamhet	81	77	73	73	71	69	69	68	67	65
Parti & detaljhandel	64	61	57	56	57	56	56	56	53	52
Övrig privat service	67	62	58	57	57	55	55	54	54	51
därav hotell & restaurang	52	47	40	36	36	33	32	30	29	28
S:a privat service	66	62	58	56	57	55	55	54	53	51
S:a privat sektor	74	70	67	66	65	64	63	62	61	59
Offentlig sektor	87	85	83	82	83	80	80	79	77	77
Samtliga arbetare	77	74	71	70	69	67	67	66	64	63
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021	2022	2006-	2021-
							kv 1-3	kv 1-3	2021	2022
Industri m.m.	75	74	73	72	73	73	73	72	-11	-1
Byggverksamhet	66	64	63	62	58	58	58	56	-23	-2
Parti & detaljhandel	54	53	52	52	52	51	51	50	-13	-1
Övrig privat service	50	49	49	48	50	53	50	49	-14	*
därav hotell & restaurang	28	27	31	27	34	35	35	31	-17	-4
S:a privat service	51	51	50	49	51	52	52	50	-14	-2
S:a privat sektor	59	58	57	57	57	58	58	56	-16	-2
Offentlig sektor	74	72	71	72	72	74	74	71	-13	-3
Samtliga arbetare	62	61	60	60	61	62	62	59	-15	-3

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2021 avviker från årsgenomsnittet 2021.

Källa: Se tabell 15.1

TABELL 15.4B Facklig organisationsgrad för tjänstemän, i procent, per bransch och sektor 2006–2022

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Industri m.m.	80	76	75	76	77	78	79	80	79	80
Byggverksamhet	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Parti & detaljhandel	62	59	56	58	61	59	60	61	63	64
Övrig privat service	66	63	61	63	63	64	65	65	66	66
S:a privat service	65	62	60	62	63	63	64	65	65	66
S:a privat sektor	69	65	63	65	65	65	67	67	68	68
Offentlig sektor	89	86	85	85	86	85	84	84	84	83
Samtliga tjänstemän	77	73	72	72	73	73	73	73	74	74
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 kv 1-3	2022 kv 1-3	2006-2021	2021-2022
Industri m.m.	80	79	78	78	79	78	78	79	-2	+1
Byggverksamhet	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Parti & detaljhandel	66	64	65	66	67	67	66	65	+5	**
Övrig privat service	67	66	65	65	67	68	69	68	+2	**
S:a privat service	67	66	65	65	67	68	68	67	+3	-1
S:a privat sektor	69	68	67	67	69	70	70	69	+1	-1
Offentlig sektor	82	82	82	81	81	82	82	81	-7	-1
Samtliga tjänstemän	74	73	73	72	73	74	74	74	-3	0

* Relativt få anställda tjänstemän i byggbranschen och därmed litet urval motiverar att denna grupp inte redovisas separat.

** Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2021 avviker från årsgenomsnittet 2021.

Källa: Se tabell 15.1

TABELL 15.4C Facklig organisationsgrad för alla anställda, i procent, per bransch och sektor 2006–2022

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Industri m.m.	82	79	79	79	78	78	79	78	77	77
Byggverksamhet	79	75	71	71	70	68	67	67	67	65
Parti & detaljhandel	63	60	57	57	58	57	58	59	58	58
Övrig privat service	67	63	60	61	61	61	61	61	61	61
därav hotell & restaurang	52	49	41	36	38	37	36	34	34	34
S:a privat service	66	62	59	60	60	60	61	61	61	60
S:a privat sektor	71	68	65	65	65	65	65	65	64	64
Offentlig sektor	88	86	84	84	84	83	83	83	82	81
Samtliga anställda	77	73	71	71	71	70	70	70	70	69
Män	74	71	68	68	68	67	68	67	67	66
Kvinnor	80	76	74	74	75	73	73	73	73	73
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2021 kv 1-3	2022 kv 1-3	2006-2021	2021-2022
Industri m.m.	77	76	75	75	76	75	75	76	-5	+1
Byggverksamhet	65	64	63	61	60	61	60	59	-18	*
Parti & detaljhandel	60	59	58	59	60	59	59	59	-4	0
Övrig privat service	61	60	60	60	62	64	64	63	-3	-1
därav hotell & restaurang	34	32	35	34	42	41	41	38	-11	-3
S:a privat service	61	60	59	60	62	63	63	62	-5	-1
S:a privat sektor	64	64	63	63	64	65	65	64	-6	-1
Offentlig sektor	80	79	79	79	79	80	80	79	-8	-1
Samtliga anställda	69	69	68	68	69	70	70	69	-7	-1
Män	66	65	64	64	65	66	66	65	-8	-1
Kvinnor	72	72	72	72	73	74	74	73	-6	-1

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2021 avviker från årsgenomsnittet 2021.

Källa: Se tabell 15.1.

Vid en nedbrytning på olika branscher och socioekonomiska grupper framträder under senare år (**tabell 15.4 A–C**) en splittrad bild med fallande facklig organisationsgrad hos vissa grupper och oförändrad eller stigande hos andra. Ett exempel är industrin inom vilken andelen fackligt anslutna arbetare mellan 2008 och 2021 sjönk med åtta procentenheter samtidigt som tjänstemännens fackanslutning steg med tre enheter (fyra enheter enligt preliminära siffror för 2022).

Även inom de privata tjänstenäringarna går utvecklingen isär. Mellan 2008 och 2021 sjönk arbetarnas organisationsgrad med sex procentenheter medan tjänstemännens steg med åtta enheter. För perioden 2006–2021 i sin helhet sjönk den genomsnittliga fackanslutningen bland arbetarna i den privata tjänstesektorn med 14 procentenheter (från 66 till 52 procent) men steg med tre enheter bland tjänstemännen (till 68 procent). Som en konsekvens är tjänstemännen i dag i högre utsträckning än arbetarna fackanslutna i denna sektor. Allra störst är arbetarnas fackliga tillbakagång inom byggbranschen där den är

23 procentenheter. Det är en minskning från 81 procent fackanslutna 2006 till 58 procent 2020 och 2021 (preliminärt 56 procent 2022). Den näst största tillbakagången finns bland arbetare inom hotell- och restaurangbranschen där tillbakagången är 17 procentenheter från 52 procent fackanslutna 2006 till 35 procent 2021 (preliminärt 31 procent 2022). Under senare år har hotell- och restaurangarbetarnas organisationsgrad fluktuerat både nedåt och uppåt. Siffrorna bör ses med reservation för denna bransch eftersom antalet yrkesverksamma arbetare och därmed urvalet i arbetskraftsundersökningarna, som ligger till grund för statistiken, inte är lika stort som i till exempel byggbranschen.

Den uppgång som skedde under 2020 är svårtolkad men sannolikt spelade covid19-pandemin och de följder den fick på arbetsmarknaden in. En del av organisationsgradens uppgång under 2020 förklaras sannolikt av att i det i många fall var de tidsbegränsat anställda (som mer sällan är med i facket) som förlorade jobbet.

Under år 2021 förblev organisationsgraden inom hotell- och restaurangbranschen på ungefär samma nivå som 2020, men enligt preliminära siffror för 2022 sjönk den med fyra procentenheter bland arbetare och med tre enheter om även tjänstemännen inkluderas (**tabell 15.4A** och **15.5B**). En tänkbar förklaring är att det tar viss tid att organisera nyanställd personal då sysselsättningen i branschen ökar och fler nya restauranger och caféer öppnar än då pandemin var som djupast.

15.4 Andelen fackligt anslutna ur ett internationellt perspektiv⁷

Internationellt sett har Sverige, Finland och Danmark en mycket hög facklig organisationsgrad, cirka 60–70 procent (**tabell 15.5**). Gemensamt för dessa tre länder och Belgien är förekomsten av fackliga arbetslöshetskassor. Norge lämnade det så kallade Gentsystemet 1938, men har ändå en internationellt sett hög facklig anslutning. Både den norska och den belgiska organisationsgraden utmärks av stabilitet, vilket kontrasterar mot den nedgång som inträffat i Sverige, Finland och Danmark. Den höga organisationsgraden hos arbetsgivare och fack är en starkt bidragande orsak till att man i Sverige inte har någon lagstiftning om minimilöner eller allmängiltigförklaring av avtal.⁸

⁷ Källor till avsnitt 15.4:
Sverige: specialkörningar av AKU årsmedeltal anställda 16-64 år exklusive heltidsstuderande som deltidsarbetar vid sidan om studierna.
Danmark 2000-2012 och 2015-2016: egna beräkningar utifrån uppgifter från Danmarks Statistik och danska LO. Danmark 2013-2014: Kjellberg & Ibsen (2016) tabell 3 sid. 292 där det bör observeras att 2015 avser kvartal 4 2014 och 2014 kvartal 3 2013. Danmark 2017-2021: egna beräkningar utifrån uppgifter från Danmarks Statistik.
Norge: Kristine Nergaard (2022) Organisasjonsgrader, tariffavtaledekning og arbeidskonflikter 2020 og 2021. Oslo: Fafo-notat 2022:09, tabell 2.2 och 5.1 (år 2000).
Storbritannien (United Kingdom): Trade Union Membership UK 1995-2021. Statistical Bulletin, London: Department for Business, Energy & Industrial Strategy 25 May 2022.
Japan: Japan Institute for Labour Policy and Training (JILPT Statistical Information. Main Labor Economic Indicators / Industrial relations (Tokyo, Japan), 31 October 2022.
Sydkorea: 2000-: Korea Ministry of Employment and Labor återgivet i JILPT Statistical Information. Main Labor Economic Indicators / Trade Union Density Rate of Selected Countries (Tokyo, Japan), 31 October 2022.
USA: Union Members 2021, News Release January 20, 2022, samt tidigare års pressreleaser. Washington: Bureau of Labor Statistics.
Kroatien, Bulgarien, Rumänien, Brasilien och Frankrike: ICTWSS: Database on Institutional Characteristics of Trade Unions, Wage Setting, State Intervention and Social Pacts in 55 countries between 1960 and 2018. Jelle Visser, Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), University of Amsterdam, Version 6.1 - November 2019.
Övriga länder: OECD.Stat (hämtat 2021-10-01).

⁸ Se också avsnitt 15.3.

TABELL 15.5 Facklig organisationsgrad för anställda, i procent, i 36 länder 2000–2022

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2000 – senaste, procent- enheter*	2000 – senaste, procent**
Norden												
Sverige	81	78	71	69	69	69	68	68	69	70	-11	-14
Finland	74	73	71	68	66	63	60	59			-15	-20
Danmark	75	72	69	/ 64	63	63	64	63	65	63	-12	-16
Norge	52	51	51	50	50	50	50	50	51	50	-2	-4
Kontinentaleuropa												
Belgien	57	55	53	52	52	51	50	49			-8	-14
Österrike	37	34	29	27	27	27	26	26			-11	-30
Tyskland	25	22	19	18	17	17	17	16			-9	-36
Nederländerna	22	22	20	18	17	17	17	15			-7	-30
Schweiz	21	20	18	16	15	15	14				-7	-33
Anglosaxiska länder												
Irland	36	32	32	25	23	24	24	25	26		-10	-28
Storbritannien	30	29	27	25	24	23	23	24	24	23	-7	-23
Kanada	28	28	27	27	26	26	26	26	27		-1	-4
Australien	25	23	18	(15)	15		14				-11	-44
USA	13	12	12	11	11	11	11	10	11	10	-3	-23
Sydeuropa												
Italien	35	34	35	34	34	33	33	33			-2	-6
Grekland	25	24	22		19						-6	-24
Portugal	21		20	16	15						-6	-29
Spanien	18	16	18	14	14	13	13	13			-5	-28
Frankrike	10	9	9	9	9	9	9				-1	-10
Central- och Östeuropa												
Slovenien	44	38	33	24							-20	-45
Rumänien	44	32			20						-24	-55
Kroatien	40	38		23	22	21	20				-20	-50
Slovakien	34	24	16	13	12	12	11				-23	-68
Tjeckien	27	19	16	12	12	12	11				-16	-59
Polen	24	24	17		14	13					-11	-46
Ungern	24	17	15		9		8				-16	-67
Bulgarien	23	19	15	14	14	13					-10	-43
Lettland	21		15	13	12	12	12				-9	-43
Litauen	19		10	8	8	8	7				-12	-63
Estland	14	9	8	5	5	5	6	6			-8	-57
Asien												
Japan	21	19	19	17	17	17	17	17	17	17	-4	-19
Turkiet	13	10	7	8	8	9	9	10			-3	-23
Sydkorea	12	10	10	10	10	11	12	13			+1	+8
Latinamerika												
Brasilien	20	21	22	21							+1	+5
Mexiko	17	17	15	13	13	13	12	12	12		-5	-29
Chile	11	11	14	15	17	17					+6	+35

* Förändring i procentenheter mellan 2000 och senast tillgängliga data.

** Förändring i procent.

Anmärkning 1. Snedstreck (/) markerar brott i serie.

Anmärkning 2. I regel per 31/12. Sverige avser årsmedeltal. Danmark inkluderar arbetslösa.

Anmärkning 3. Grekland 2000 avser 2001 och 2005 avser 2004. Portugal 2000 avser 2002. Lettland 2000 avser 2003. Ungern 2010 avser 2008. Litauen 2000 avser 2001.

Den fackliga organisationsgradens nedgång på elva procentenheter i Sverige 2000–2021 är stor även ur ett internationellt perspektiv. Av de 36 länderna i **tabell 15.5** är tappet i procentenheter större endast i Finland och Danmark samt sju östeuropeiska länder (Slovenien, Rumänien, Kroatien, Slovakien, Tjeckien, Ungern och Litauen) – med reservation för att flera länder saknar data för hela perioden. Relativt sett är den fackliga tillbakagången emellertid avsevärt större än i Sverige i arton av länderna (minst 30-procentig nedgång). Särskilt stor är nedgången i Central- och Östeuropa där andelen fackligt anslutna minskat med 43–68 procent. I Kroatien har andelen fackligt anslutna halverats och i Rumänien mer än halverats sedan år 2000. I Tjeckien, Estland och Litauen har fackföreningarna förlorat sex av tio medlemmar, i Slovakien och Ungern sju av tio. Även i Australien, Slovenien, Polen, Bulgarien och Lettland är medlemsförlusterna mycket stora. Däremot är organisationsgradens nedgång mycket begränsad i Italien, medan den är praktiskt taget oförändrad i Sydkorea och Brasilien. I Chile har den ökat. USA och Frankrike kännetecknas av relativt stabil anslutningsgrad, men på en mycket låg nivå. Bland de tre största ekonomierna i **tabell 15.5** tillhör endast omkring var sjätte anställd en facklig organisation i Tyskland och Japan, i USA endast var nionde.

Kapitlet har författats av Anders Kjellberg, professor i sociologi vid Lunds universitet. Det har tillkommit i anslutning till forskningsprojektet ”Trade Unions in Europe” (Etui, Bryssel). Mer information om organisationsgrad och kollektivavtalsäckning finns i Anders Kjellbergs rapport *Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund*, Sociologiska institutionen Lunds universitet (2023).

Förberedelser för EU:s minimilönedirektiv⁹

Under 2022 ägnade Medlingsinstitutet en hel del resurser åt arbete med EU:s minimilönedirektiv. De olika rapporteringskrav som ingår i direktivet ligger nära Medlingsinstitutets ansvarsområden. Myndigheten fungerade därför som stöd åt Regeringskansliet i förhandlingsarbetet. Vi har också påbörjat ett förberedelsearbete för att Sverige så småningom kunna uppfylla de krav som ställs på rapportering i direktivet. Den särskilda utredare¹⁰ som kommer att arbeta under våren kommer att analysera vilka krav som direktivet innebär och göra övergripande överväganden om hur redovisningen ska ske. Medlingsinstitutet är dock utpekad som en relevant aktör i kommittédirektiven.

Grovt sett medför direktivet att tre olika typer av uppgifter ska samlas in:

- Mått på kollektivavtalsäckningen
- Information om lägstanivåer i kollektivavtal som omfattar arbetstagare med låg lön samt andelen arbetstagare som omfattas av dem
- Uppgifter om löner fördelat på arbetstagare som omfattas av kollektivavtal och arbetstagare som inte omfattas av kollektivavtal

När det gäller lägstanivåer i kollektivavtal gör vi redan i dag en redovisning av sådana, se bilaga 1. Organisationen Eurofound har fått i uppdrag av EU-kommissionen att undersöka möjligheterna att ta fram en databas över kollektivavtalade minimilöner i Europas länder. Databasen är tänkt att omfatta både de länder som har lagstadgade minimilöner och de länder som, i likhet med Sverige, inte har någon lagstadgad minimilön. Medlingsinstitutet har en representant i expertgruppen.

⁹ Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2022/2041 av den 19 oktober 2022 Om tillräckliga minimilöner i Europeiska unionen. Se även kapitel 6.

¹⁰ Se även kapitel 6.

Det är ännu inte klart hur och i så fall på vilket sätt den här databasen kommer att hänga samman med rapporteringen om lägstanivåer utifrån EU-direktivets krav. Från Medlingsinstitutets del ser vi det dock som värdefullt att vara med och se om det är möjligt att skapa enhetlighet när det gäller definitioner och urval. Samt att undvika att mer uppgifter än nödvändigt ingår.

Direktivet ställer krav på att uppgifter om löner ska redovisas fördelat på om arbetstagarna har kollektivavtal eller inte. Dessa uppgifter finns inte i lönestatistiken i nuläget men är något som Sverige egentligen sedan ett antal år har krav på sig att leverera till den EU-samordnade lönestrukturstatistiken – Structure of Earnings Survey. Mot bakgrund av detta har vi bedömt att det av två skäl krävs ett utvecklingsarbete så att det i framtiden blir möjligt att infoga information om förekomst av kollektivavtal i lönestrukturstatistiken.

Under hösten har därför en ny fråga om förekomst av kollektivavtal ställts till de arbetsgivare som deltar i SCB:s urval i lönestrukturstatistiken. De svarande har även fått bedöma hur stor del av de anställda på arbetsplatsen som omfattas av kollektivavtal. För de arbetsgivare som är medlemmar i en arbetsgivarorganisation och som därmed ingår i arbetsgivarorganisationernas insamling så antar vi att de i de flesta fall även har träffat kollektivavtal. De har därför inte fått svara på den nya frågan. Se även fotnot 1 i början av detta kapitel.

Ambitionen är att dessa uppgifter så småningom ska kunna användas till att ta fram de uppgifter om lönenivåer för arbetstagare som har respektive inte har kollektivavtal som krävs enligt EU-direktivet men också till att utveckla ett mått på kollektivavtalstäckningen som bygger på samma information. På längre sikt ser vi dock att administrativa data från arbetsmarknadens parter egna register har potential att ge ännu större precision för såväl uppgifterna om löner fördelat på om man har kollektivavtal eller inte som måttet på kollektivavtalstäckning.

Det första året som Sverige ska rapportera enligt minimilönedirektivet är 2025. Senare i vår kommer vi att ta emot de allra första resultaten av den nya variabeln. Under resten av 2023 kommer vi att genomföra ett tolknings- och kvalitetssäkringsarbete. Inte minst handlar det om att förstå vilka skillnader som finns jämfört med det mått på kollektivavtalstäckning som Anders Kjellberg tar fram och som är det mått vi redovisar i detta kapitel. Förhoppningen är att de första resultaten kommer att kunna publiceras under 2024 och att vi sedan åtminstone under ett antal år kommer att kunna redovisa det nya måttet och Anders Kjellbergs mått parallellt.

Avtalsrörelsen och lönebildningen 2022

Medlingsinstitutets årsrapport

MEDLINGS-
INSTITUTET

Medlingsinstitutet

Medlingsinstitutet är en myndighet under Arbetsmarknadsdepartementet och har tre huvuduppgifter:

... att verka för en väl fungerande lönebildning.

... att ansvara för medling i arbetskonflikter.

... att vara statistikansvarig myndighet för den officiella lönestatistiken.

Medlingsinstitutet publicerar varje år en rapport om avtalsrörelsen och lönebildningen. Detta är den tjugoundra rapporten, den första publicerades i februari 2002.

Omslag: Harmoniserat konsumentprisindex (12 månaders procentuell förändring) för Sverige januari 2010–december 2022.

Tryck: Stibo Complete

Form: Maria Westberg/Ordförrådet

ISSN 1650-8823

Medlingsinstitutet

Box 1236

111 82 Stockholm

Telefon: 08-545 292 40

info@mi.se

Webbplats: www.mi.se